

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Dénes Iván Zoltán

Diákmozgalom Budapesten 1969-ben

A budapesti maoista szervezkedéshez képest, amely a bölcsészkar diákmozgalom kirobbanásának előzménye és alkalmá, de korántsem meghatározó eszméáramlata volt, magára az 1969-es budapesti diákmozgalomra a diákmozgalmak szakirodalmában alig figyeltek fel Magyarországon, nemzetközi figyelmet pedig a budapesti egyetemisták mozgalma egyáltalán nem váltott ki.¹ Ez részben összefügghet az újbaloldaliság korabeli nemzetközi divatjával, részben pedig azzal, hogy a pártállam suttogó propagandája igyekezett a maoizmus Magyarországon nagyon népszerűtlen bélyegét rásütni a hetvenes-nyolcvanas évek magyarországi demokratikus ellenzékére, ez azonban rágalom volt. A rendszerváltás utáni magyarországi szélsőjobboldali publicisztika azonban átvette és használja. Ideje, hogy megfelelő módon közelítsük meg és kezdjük el feldolgozni az 1969-es budapesti bölcsészkar diákmozgalmat.²

Az alábbiakban először áttekintem a diákmozgalom történetét 1969 márciusától októberéig, a Kari Gyűlés tervének megszületésétől a Kari Gyűlés folytatásának betiltásáig (I), értelmezem a mozgalom politikai nyelvének sajátosságait (II), és

¹ A maoista szervezkedés komoly külföldi sajtóvisszhangot váltott ki, amelyet Budapesten a Politikai Bizottság és a Központi Bizottság tagjai és munkatársai nyomon követhettek: C. LONGWORTH: „Új baloldal” Magyarországon és más szocialista országokban. *UPI*, 1969. február. 21.; Peter KUNTZE: Maóval és Guevarával Kádár ellen. *Süddeutsche Zeitung*, 1969. március 2.; MARTOS Péter: Magyarország „új baloldala”. *Die Presse*, 1969. március 6.; *Cikkek a nemzetközi sajtóból*. XV. évf. (1970) 21. sz., 70–73, Gabriel LORINCE: Budapest ifjú maoistái. *New Statesman*, 1969. május 15.; *Cikkek a nemzetközi sajtóból*. XV. évf. (1970) 39. sz. 64–65; Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Levéltár.

² Köszönöm Bakos Istvánnak, Bordi Károlynak, Erős Ferencnek, Gergely Andrásnak, Haraszi Miklósnak, Kovács Andrásnak, Radnóti Sándornak és Trencsényi Lászlónak, hogy megosztották velem emlékeiket. Trencsényi Lászlónak külön köszönöm, hogy rendelkezésemre bocsájtotta a *Kari Híradókat* is tartalmazó iratgyűjteményét, amelynek igen nagy hasznát vettem. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest Főváros Levéltára, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, a Magyar Országos Levéltár, a Nyílt Társadalom Alapítvány archívuma és a Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltár munkatársainak, Kovács Jánosné Vági Karolának (MOL), Zalai Katalinnak (PIL), Fehérmé Bozsics Máriaának (BFL), Varga Júliának (ELTE EL), Mink Andrásnak (OSA), Bakos Józsefnek és Rákosi Zitának (ELTE EK) és Soós Mihálynak, valamint Kis-Kapin Róbertnek (ÁBTL) hálás vagyok a segítségükért.

azonosítom, kik és hogyan tiltották be a nyilvánosság új formáját (III). Ezek után bemutatom a diákmozgalomra vonatkozó emlékezetépítés típusait, a mozgalom három résztvevőjének írásos emlékezéseit (IV). Majd a Kari Gyűlés betiltásának hivatalos indoklását szembesítem a betiltás utáni párttaggyűléseken elhangzott véleményekkel (V). Végül a budapesti diákmozgalmat megkísérlem beilleszteni a korabeli kelet-európai diákmozgalmak sorába (VI). A kutatást a kortárs résztvevők visszaemlékezéseinek meghallgatásával kezdtem, majd a nyomtatásban fennmaradt anyagot tanulmányoztam, végül a levéltári forrásokat tártam és dolgoztam fel. Mindez a téma feldolgozásának csupán a kezdete, az út kitaposása. A következő lépés a Kari Gyűlés – immár megtalált – jegyzőkönyvének publikálása lehetne. Ezt követhetné a téma egészének monografikus feldolgozása. Mindez komoly és elszánt kutatókra vár. A történet kicsiben nagyon emlékeztet az *emberarcú szocializmus* csehszlovákiai kísérletére és megfojtására.

I.

1969. március 25-én a budapesti bölcsészkar filozófus KISZ-alapszervezete nem volt hajlandó elfogadni felettes szervének, a kari VB – az alapszervezet feloszlatásának kilátásba helyezésével nyomatékosított – utasítását, hogy zárja ki tagjai közül a maoista államellenes összeesküvésben részt vett három tagját.³ Ehelyett

³ Gáti Tibort, Révai Gábort és Vízl Eduárdot, akiket a Budapesti Központi Kerületi Bíróság a Pór György és társai elleni államellenes összeesküvés per résztvevőiként kisebb felfüggesztett börtönbüntetésre ítél, kellett volna egy évvel az ítélet megszületése után kizárni a KISZ-ből. Maga a maoista szervezkedés a Kádár-rendszer szélsőbalról, kínai, albán és – Rákosi Mátyás álláspontja felől támadta azzal, hogy túl engedékeny, nem eléggé diktatórikus. A szervezkedés vezéralakja Pór György orosz-történelem szakos egyetemista, 1965 nyarától munkásör volt, aki 1966-ban rendőrhatalósági figyelemztetést kapott, és két féltre kizárták az egyetemről az ellene indult rendőrségi eljárás miatt. Pór a Belügyminisztérium vizsgálati dossziéja és a vádirat szerint „1964-től bejárta a Kínai Népköztársaság budapesti nagykövetségére, ahonnan magyar és orosz nyelvű iratokat hozott el, azokat diáktársaival ismertette. Az MSZMP és a kormány nézeteivel ellentétes nézeteket vallott, amelyeket egyetemi szemináriumokon ismertetett, és nézeteinek híveket igyekezett toborozni. 1966 nyarán megismerkedett Sztolakisz Vangelisz görög emigránssal, és részben az ő hatására elhatározta, hogy az MSZMP politikája ellen szervezeten fog fellépni. A vele azonos nézeteket valló ismerősei köréből, főleg egyetemistákból 1966 augusztusában illegális csoportot szervezett. Később, 1967 nyarán újabb csoport is alakult. A csoportok célja kezdetben a kínai és albán pártok politikai nézeteinek megismerése, terjesztése és szimpatizánsokból további csoportok szervezése. A csoportok tagjai különböző helyeken rendszeresen találkoztak, kicserélték nézeteiket, megvitatták a szükséges tennivalókat, valamint a Kínai Nagykövetségtől és egyéb forrásokból beszerzett izgató tartalmú anyagokat. Kidolgoztak egy programtervezetet, amely az MSZMP-t az osztályharc elkendőzésével, a nemzeti tőke újjászervezésével, a kapitalista restaurációra irányuló politikával rágalmazza. 1967 őszén Magyar Forradalmi Kommunista Csoportja aláírással Pór György és Bence Sándor izgató tartalmú röplapot fogalmaztak, azt Malgot István sokszorosította, s a terjesztésbe Simon Pétert is bevonva azokat borítékban különböző címekre elküldték”. 1968 márciusában két és fél évre ítélték, de jó magatartása miatt jóval előbb szabadult. Források: Vizsgálati dosszié Pór György és társai ügyében. I–V. kötet, Belügyminisztérium

a maoistákkal korántsem rokonszenvező többség a kari VB ellen fordult, és Kari Gyűlés létrehozását kezdeményezte, mint intézményes biztosítékot a végrehajtó hatalom önkényével szemben, hogy ezentúl senki se utasíthasson senkit önkényesen. A kari VB önkényességén kívül az arab–izraeli háborúhoz viszonyuló Izrael-ellenes szovjet és azt követő kádári politika, a párizsi, a varsói és a prágai diákmozgalmak, a „prágai tavasz”, a marxizmus budapesti „reneszánsza”, a gazdasági mechanizmus reformja és Csehszlovákia megszállásának sokkhatást jelentő élménye, az ellene írt és elhangzott tiltakozások mind-mind szerepet játszhattak ebben.⁴

Április 29-én a kari KISZ küldöttértekezlete a filozófus alapszervezet és az Eötvös Kollégium diákjainak képviselői összefogása eredményeként új VB-t választott, amelynek programjában a Kari Gyűlés létrehozása és folyamatos működése középponti célkitűzés volt. Hatalmas, 1956 óta bizonyosan nem tapasztalt spontán energiák szabadultak fel, és kavarták fel az unalmas, tekintélyelvű, konzervatív pártállami intézmény egyhangú és szervilis diákéletét: tacepaók, stencilezett Kari Híradó, pezsgő viták, konstruktív javaslatok, pozitív kezdeményezések. Azzal kapcsolatban, hogy hogyan működjön az egyetemi politikai ifjúsági szervezet, az egyetlen és uralkodó párt által irányított Kommunista Ifjúsági Szövetség, milyen legyen az egyetem szervezete és működése (hiszen ennek reformja a hivatalos sajtó szerint is napirenden volt), milyen ösztöndíjrendszer legyen, és milyen módon lenne érdemes megújítani az egyetemi oktatást. A diákok arra készültek, hogy alkotmányozó diáktestületet hozzanak létre, amely mindezt megvitatja, és a vitatott kérdésekben állást foglal.⁵

III/1. V. kötet, 1968. I. 23. – IV. 20. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 10–53, 601/68. számú dosszié. Vö.: Ítélet összeesküvésű perben. *Népszabadság*, 1968. június 9.; Open Society Archivum, 142.018, Tanjug: Students sentenced in Budapest F-54, June 13, 1968, Open Society Archivum, 142.018. Vö. SASVÁRI Edit: *Miért éppen Pór? A kádári „üzenési” mechanizmus történetéhez.* http://www.rev.hu/html/hu/kiadvanyok/szovegek_evk2000/sasvari.htm (2010. október 25.).

⁴ Simon Endre: Feljegyzés a filozófus KISZ-alapszerv 1969. március 25-én tartott taggyűlésének ügyében. PB. 1969/65-3. ELTE-arch. Budapest Főváros Levéltára, XXXV 10.c/1969/52. ő. e.

⁵ Gergely András: Választások 1969. *Kari Híradó*, 1969. május 16. 2–4; Kari bizottsági ülés 1969. V. 8-án. *Kari Híradó*, 1969. május 16., 4–7; ELTE BTK KISZ VB: Választások után... *Kari Híradó*, 1969. május 16., 8–10; SOLTÉSZ Judit: Mi a Studium Generale? *Kari Híradó*, 1969. május 16., 10–12; SPIRÓ György: Az Alkotókör problémáiról. *Kari Híradó*, 1969. május 16., 13–15; A Munkacsoport vezetősége: „Cigányok”. *Kari Híradó*, 1969. május 16., 15–16; KCS. [Könczöl Csaba]: A munkacsoportokról. *Kari Híradó*, 1969. május 24., 1–3; SZEGŐ László: Az oláhcigány kutatócsoport feladatairól. *Kari Híradó*, 1969. május 24., 3–4; BÍRÓ Zoltán: Nekrológ helyett... *Kari Híradó*, 1969. május 24., 5–6; HAMVAS Ferenc: Néhány gondolat a Kari Híradót olvasva. *Kari Híradó*, 1969. május 24., 7–8; RADNÓTI Sándor: A Kari Híradó köszöntése. *Kari Híradó*, 1969. május 24., 9–10; Egy hallgató (aki nem filozófus-ellenes): Mire jó? *Kari Híradó*, 1969. május 24., 10–11; BTK KISZ VB: Közvetlen demokrácia vagy demokratikus centralizmus? *Kari Híradó*, 1969. május 24., 11–12; Évvégi taggyűlések. *Kari Híradó*, 1969. május 24., 13.

Az egypártrendszer legfőbb méltósága, a párt első titkára, a forradalmat vérbefojtó szovjet tankok által hatalomra jutott és a hatéves megtorlást immár megegyezéssel felcserélő Kádár János egy hónappal az új VB megalakulása után kétnapos látogatást tett az egyetemen, hogy – nyilvánvalóan az egyetemi vezetőség és annak felettes szerve, a budapesti pártbizottság riadalma következtében és az MSZMP KB, jelesül feltehetően Aczél György KB-titkár hívására – lecsillapítsa az indulatokat.⁶

A mozgalom Kádár látogatása után is folytatódott. A nyári szünet a nagy remények és a nagy lendület jegyében köszöntött be.

Nyáron azonban a felettes hatóság képviselője, a budapesti KISZ-bizottság titkára, Főcze Lajos nyilvánvalóvá tette, hogy a Kari Gyűlés nem hozhat döntéseket, csak tanácskozhat. Ezzel viszont a VB nem vitatkozhatott: a mozgástér egy pillanat alatt beszűkült, ráadásul ezt a változást az új VB-nek kellett elfogadtatnia a tagsággal. Ezt a Bakos István, Könczöl Csaba, Hamburger Mihály, Kovács András és mások által alkotott agytröszt és híveik, munkatársaik és támogatóik úgy tették, ami utólag is imponáló: elfeladás helyett nagyon komoly munkával készítették elő a nyilvánosság új fórumán részt vevők vitáját, és új perspektívákat nyitottak azzal, ahogy ehhez a testülethez viszonyultak.⁷

Az egyre szűkülő mozgástér határait feszegették a Kari Gyűlésre készülő, a diákmozgalom bázisát alkotó alapszervezetek, különösen a filozófus, a történész, az angol, a francia és a magyar szakosok alapszervezetei. Valamennyien küldötteket választottak.⁸ Tervezeteket, javaslatokat dolgoztak ki, azokat megvitatták,

⁶ Kádár János az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. *Népszabadság*, 1969. május 30. Open Society Archivum, 831.21; Eszmecsere fiatalokkal az ország, a világ dolgairól. Kádár János az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. *Népszabadság*, 1969. június 1., 3–4. Open Society Archivum, 142.01; DOSZTÁNYI Imre: Vendégünk volt Kádár János. *Magyar Ifjúság*, 1969. június 6., 4–5, Open Society Archivum, 142. 01.

⁷ BAKOS István: Megszületett a döntés. *Kari Híradó*, 1969/70, 3. sz. 1–2; MARGITTAI Ágnes: Milyen legyen a Kari Gyűlés? *Kari Híradó*, 1969/70, 3. sz., 2–3; A kari KISZ-bizottság 1969. IX. 30-án hozott határozata a Kari Gyűlésről. *Kari Híradó*, 1969/70, 3 sz., 4–5; Az okt. 11-i Kari Gyűlés programja. *Kari Híradó*, 1969/70, 3. sz., 8–10; Kislexikon a Kari Gyűlés ügyrendjéhez. *Kari Híradó*, 1969/70, 3. sz., 11. Köszönöm Kovács Andrásnak, hogy erre felhívta a figyelmemet. Vö.: Benkei András belügyminiszter: *Az egyetemeken és főiskolákon folyó ideológiai nevelés befolyásolására törekvő ellenséges tevékenységről. Tájékoztató a Politikai Bizottság tagjai, póttagjai részére és Méhes Lajos elvtársnak*. 1969. VI. 8. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 2.7.2. BM-tájékoztatójelentések 1969. BM III/III. Csportfőnökség (80-362) 41-9-134/1969. VI. 12., 69–75.

⁸ Egy most abcéssorrendbe rakott nem teljes és némileg elmosódott – ezért könnyen félreolvasható – lista másolata szerint: Agárdi Pétert, Aranyi Krisztinát, Atkári Jánost, Ádám Évát, Bajkó Vilmost, Bak Borbálát, Balassa Pétert, Balaton Lillát, Baló Györgyöt, Barabás Jánost, Baracs Ágneszt, Bari Ágneszt, Bartha Évát, Bazsó Júliát, Bárdos Juditot, Bebes Györgyöt, Benes Klárát, Berényi Jánost, Bihari Györgyit, Biszku Juditot, Bíró Máriát, Bolgár Júliát, Boródi Erzsébetet, Borzsák Juditot, Bölcs Matildot, Császár Edét, Csudai Csabát, Dajka Balázst, Doba Lászlót, Dolmányos Terézt, Domokos Katalint, Dukkon Ágneszt, Elek Jánost, Faller Juditot, Faludi Györgyöt, Farkas Évát, Farkas Katalint,

továbbformálták, és készültek arra, hogy végre hallathatják a hangjukat, és alakíthatják az egyetemi közéletet.⁹ A *Kari Híradó* Kari Gyűlés előtti számában a filozófus alapszervezet titkára, a diákmozgalomban meghatározó kezdeményező és egyensúlyozó szerepet játszó Bakos-csapat egyik tagja, Kovács András tette egyértelművé, hogy az egyetemi demokrácia, az oktatási rendszer és az ösztöndíjrendszer megújítása ugyanannak a kérdésnek, a közéletnek a megújítását jelenti, ezért egymásra vonatkoztatva értelmezendők.¹⁰

Fazekas Erzsébetet, Fehér Gabriellát, Fehérvári Győzőt, Ferencz Zsuzsát, Ferenczi Ágnes, Follinus Gábort, Fövény Gábort, Fülöp Zsófiát, F. Szabó Istvánt, Galló Juditot, Gács Juditot, Golnhoffer Erzsébetet, Gyimesi Tamást, Halácsi Katalint, Hamvas Ferencet, Haraszti Miklóst, Havas Fannit, Havas Zsuzsát, Heiszler Vilmost, Hont Istvánt, Horváth Ágnes, Horváth Évát, Horváth Idát, Horváth Júliát, Horváth Zsuzsát, Hrivnák Andreát, Jankovics Sándort, Jászberényi Zsuzsát, Kasza Mária, Kenesei Istvánt, Kepes Andrást, Király Zsuzsát, Kiss Endrét, Kiss Györgyöt, Kiss Mária, Klibó Anikót, Koós Annát, Köböl Annát, Könczöl Csabát, Körmendi Editet, Körmendi Zsuzsát, Körmöczi Györgyöt, Krach Vilmat, Kunos Lászlót, Kurtán Zsuzsát, Lackó Mihályt, Lakos Annát, Lieber Évát, Liener Pétert, Magas Mariann, Margócsi Istvánt, Mayer Annát, Márki Mónikát, Máté Gábort, Mátéfi Klárát, Mayer Ritát, Melczer Tibort, Mesterházi Mária, Mezei Annát, Mérei Évát, Mohos Istvánt, Molnár Csillát, Molnár Margitot, Nagy József Zsigmondot, Nagy Mária, Németh Mária, Pete Ferencet, Pintér Istvánt, Rajcsányi Irént, Radics Katalint, Ránki Júliát, Reményi Józsefet, Ress Imrét, Reszler Ágnes, Román Juditot, Rosta Évát, Schut Jánost, Simon Erzsébetet, Simon Istvánt, Soltész Juditot, Somlyai Katalint, Spiró Györgyöt, Standeisky Évát, Starcz Zoltánt, Szabó Dánielt, Szabó Júliát, Szalai Lajost, Szegő Lászlót, Szénási Ferencet, Takács Ferencet, Takács Józsefet, Tausz Katalint, Tábor Ádámot, Tóth Tündét, Trencsényi Lászlót, Trombitás Endrét, Tugyi Jánost, Vajda Andrást, Varga F. Jánost, Varga Júliát, Varga Károlyt, Varga Lászlót, Veres Júliát, Várdi Esztert, Várkonyi Zsuzsát, Völgyes Gyöngyvért, Weltner Mariann, Windt Zsuzsát, Zalka Ilit, Zentai Katalint, Zöldi Mihályt, Zsilák Mária, Zsurka Ágnes. Meghívtottak: Bartos Ilona, Benkő Judit, Bethlen Katalin, Dávid Géza, Dezsényi Katalin, Ferch Magda, Flórián Endre, Földes Mária, Frank Tibor, Galicza Péter, Gerbner Mihály, Gyárfás Júlia, Hanák Katalin, Hantos Iván, Havas Ferenc, Havas Katalin, Heller Mária, Illés Zsuzsanna, Jávora Eszter, Kass Éva, Kálmán Klára, Káló Éva, Kelemen Péter, Kemény Gábor, Kulcsár Erzsébet, Lamm Judit, Lobányi Ágnes, Lirtai Nelli, Lónyai Mária, Magyarics Péter, Major Erzsébet, Mészáros Erzsébet, Mihályfi Zsuzsa, Mikó Edit, Molnár Géza, Nagy Katalin, Nagy Magdolna, Parill Orsolya, Pelle János, Pető Iván, Püspök Magdolna, Rác Zsuzsa, Rehrnai Zsolt, Salamon Reich Magda, Sándor István, Simon Katalin, Ster Anna, Szabó János, Szigeti Cecília, Tana Katalin, Tatár György, Terebes István, Treger Ferenc, Ugrin Aranka, Ulbrich András, Váradai Géza, Weimann Klára. Rendezőgárda: Budai János, Cseke Jenő, Csizmadia László, Izelströger József, Krivácsi László, Rozs András, Tugyi János, Várnai Péter, Zombai Ildikó. „Keretszám: 300 fő, 215 választott diák képviselő, 45 vendég hallgató, 40 vendég oktató és felsőbb párt, KISZ-szerv képviselője. Tóth Pál KB-tól.” A listát Bakos István bocsátotta rendelkezésemre.

⁹ ELTE Bölcsészettudományi Kar Történelem-faliújság 1969. október 10-i cikkei, másolat, Tu/921/7, 147–163; BTK KISZ VB: A Bölcsészettudományi Kar KISZ Bizottságának kari szintű kiegészítő és végrehajtási javaslatok az egyetem működési szabálytervezetéhez, Budapest, 1969. szeptember 20., másolat, Tu/921/7, 164–167. Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, 288.fond, 36. csomó, 18. ő. e.

¹⁰ Kovács András: Problémáink összefüggéséről. *Kari Híradó*, 1969/70, 3. sz., 6–7.

II.

A viták politikai nyelvét a „szocialista demokratizmus” uralta, amely alatt a párt a tekintélyelvű, paternalista rendszerhez illesztett reformot, a nomenklatura által diktált irány és tempó követését, az abba integrálódást, a konformizmust értette. A mozgalom elitjét és bázisát alkotó diákok azonban gyökeresen átértelmezték. Témáikkal, érveikkel, helyzetképeikkel és kezdeményezéseikkel rengeteg konstruktív energiát szabadítottak fel, és komoly visszhangot keltettek.¹¹

Szerintük az *aktivitás* állt szemben a *passzivitással*, az *elkötelezettség* a *karrierizmussal*, az *odaadás* az *önzéssel*, és ha mélyebbre ásunk, a ki nem mondott előfeltevések szintjére, megkockáztathatjuk a folytatást: a *közjó* az *egyéni érdekekkel*, az *erény* a *korruptióval*. Az általuk használt politikai nyelv *plebejus demokrata* volt. Olyan, amely a hatalmak megosztásának, az intézményes biztosítékok rendszerének kiépítésére irányuló (tehát liberális) törekvésekkel társult. Mentés volt a nacionalizmustól, tehát attól a szemlélettől, hogy a saját közösség mások fölélttségét hirdesse, de nem volt teljesen mentes sem érvelésében, sem

¹¹ DEMETER Júlia: Így láttuk mi, elsősök. *Kari Híradó*, 1969. május 24., 17–18; MARGITTAI Ágnes: „Nem mondhatjuk el senkinek ...?” *Kari Híradó*, 1969/70, 1. sz., 7; HURTON Zsuzsanna: Még egyszer a nevelési gyakorlatról. *Kari Híradó*, 1969/70, 2. sz., 13–14; TRENCSENYI László: Még több KISZ-aktivistát! *Kari Híradó*, 1969/70, 1. sz., 1–2; SZABÓ Dániel: Az alapszervezet. *Kari Híradó*, 1969/70, 1. sz., 2–3; KUNOS László: Építőtáborok 1969, Berlin. *Kari Híradó*, 1969/70, 1. sz., 4–5, ELEK János: Építőtáborok 1969, Moszkva. *Kari Híradó*, 1969/70, 1. sz., 5; ZÖLDI Mihály – LAKI Miklós: „Wolów nie ma wody”. *Kari Híradó*, 1969/70, 1. sz., 6; Így látjuk... /Vélemények az új ösztöndíjrendszerről/. *Kari Híradó*, 1969/70, 2. sz., 2–10 (Dr. Szathmári István dékánhelyettes, Szalai Lajos, Zsámboki Mária, Elek János, Redő Ferenc); BALASSA Péter: Beszélgetés az Universitas dramaturgiai stúdiójáról. *Kari Híradó*, 1969/70, 2. sz., 11–12; KISS Csilla: A lengyel egyetemisták szervezeteiről. *Kari Híradó*, 1969/70, 2. sz., 12–13; [BAKOS István:] A kislel- és tanyakutató munkacsoportról. *Kari Híradó*, 1969/70, 2. sz., 15; BARNÁ Gábor: A munkairodáról. *Kari Híradó*, 1969/70, 2. sz., 15; SPIRÓ György: Egy kisz kirándulás. *Kari Híradó*, 1969/70, 1. sz., 16; *Kari Híradó*. Különkiadás az első évek számára, 1969. szeptember 1–12. Igen ambíciózus a kari KISZ Bizottság 1969/70. évi ülésterve és azok a feljegyzések, amelyekben Trencsényi László – Bakos István és Bíró Mária számára – összefoglalta véleményét és javaslatait a közös munkával kapcsolatban. Ezek a csapatmunka egyértelmű jelei. Az üléstervet és a feljegyzéseket a *Kari Híradó* számaival együtt Trencsényi László gyűjteménye tartalmazza, amelyet érdemes lenne közkinccsé tenni. Ehelyütt köszönöm meg neki, hogy a gyűjteményt rendelkezésemre bocsátotta. Nagyon tanulságosak a történész-faliújságnak az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály anyagában fennmaradt cikkei. Sajnos a többi faliújságcikknek, így a filozófus-faliújság cikkeinek nem jutottam a nyomára, bár nagyon valószínűnek tartom, hogy ugyanúgy lemásoltatták azokat, mint a történész-faliújság cikkeit. Igen fontos és érdekes írások: KELEMEN Péter: *Javaslat a felsőoktatási intézmények reformjára*; Aláírás nélkül: *Miért hagyjuk, hogy így legyen...*; LACKÓ Mihály: *A Kari Gyűlés és a reformtárgyak*; Aláírás nélkül: *KISZ munka pénzért, A IV. évfolyam történelem alapszervezetének interpellációi /álláspontja/ a Kari Gyűlésen a taggyűlés által elfogadott határozatok alapján /október 27-én/*. ELTE Bölcsészettudományi Kar történelem-faliújság 1969. október 10-i cikkei, másolat, Tu/ 921/ 7, 147–163, Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, 288.fond, 36. csomó, 18. ő. e.

fogalmazásmódjában az indoktrinációtól. Attól az eljárásorozattól, amely a rendszerbe sorolás, a végső megoldásra visszavezetés és az osztályozás műveleteinek alkalmazására, nem pedig az önálló gondolkodás problémamegoldó beállítottságára jellemző. Ez volt az, amitől el kellett rugaszkodniuk, és ebbe voltak kénytelenek visszahátrálni, ha a hatalmi nyomás következtében védekezésre kényszerültek.

III.

A hatalmas energiákat felszabadító mozgalom ugyanis korántsem csak a múlt árnyaival szembesült, hanem a nagyon is létező pártállami hatalom óriási – széles skálájú manipulációval társított – nyomásával. A Kari Gyűlés immár azon a funkcióját korlátozó bázison volt összehívható, amely tanácskozó testületté degradálta az alkotmányozásra elképzelt és kidolgozott politikai fórumot. A felülről kikényszerített átértelmezés, a hatáskör módosításának elfogadása utólag elvfeladásnak tűnhet, ám a monolit szervezetben a felettes hatóság utasít, és a felülről lefelé épülő szervezet struktúrája csak tömegnyomással változtatható meg. A tömegnyomást pedig a rendszeren belüli működéssel járó beépített önkorlátozás kizárta. A sikeresen tanácskozó, korrekt módon vezetett, döntésképes és minden vitára bocsátott kérdésben döntő Kari Gyűlés megtárgyalta és megszavazta az egyetemi szervezeti és működési szabályzatot, és annak részeként a Kari Tanácsban az 1/3-os KISZ- (diák) képviselőket.¹² Annak ellenére, hogy a felettes szervek képviselői nem tartották be a játékszabályokat: sem a diákokra vonatkozó időkorlátozást saját felszólalásuk során, sem azt, hogy az első napirendi pont lezárásával a dékán által rideg merevséggel berekesztett ülést máshol és máskor hagyták volna folytatódni. Nem, a Kari Gyűlés folytatását betiltották.

Azt, hogy kik, immár azonosítani tudjuk. „A kari gyűlés után, 11-én délután, a kari pártvezetőséggel megtárgyaltuk a tennivalókat, s ennek eredményeként október 13-án a kari pártvezetőség és a KISZ VB együttes ülést tartott, amelyen megtörtént a helyzet politikai értékelése” – írta 1969. október 21-én

¹² A *Kommunista Ifjúsági Szövetség kari gyűlése az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1969. október 11-én*. Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár, BBA 35. fond, 204. ó.e. 1–85. ELTE PB.1969/146. A Kari Gyűlés jegyzőkönyvének másolatára Kenedi János tanácsára és közvetítésével Ripp Zoltán és Zalai Katalin segítségével találtam rá, ezt mindhármuknak nagyon köszönöm. Magát a jegyzőkönyvet mielőbb közkinccsé kell tenni. Miután elolvastam, az derült ki, hogy a nagyjából 1500 tagot képviselő 300 küldött vitája túlnyomórészt tárgyyszerű és korrekt volt, és semmi sem indokolta – legfeljebb a spontaneitástól való félelem – azt, hogy ne folytatódjon. A levezető elnök, Bordi Károly igen korrekt vitavezetése és a felszólalók túlnyomó részének önkorlátozó tárgyyszerűsége egyenesen imponáló volt.

Óvári Miklós szigorúan bizalmas, a Politikai Bizottság részére készített tájékoztató jelentésében.¹³

Az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának a Kari Gyűlésről naponta tájékoztató és minden érintett pártállami szervezetet ezzel kapcsolatban közvetlenül utasító vezetője október 9-én még ezt írta feljegyzésében, amelyben az érintett pártállami szervezetek vezetőivel kötött megállapodásokat rögzítette: „1./ A kari gyűlést nem tiltjuk be.”¹⁴ A diákmozgalom engedélyezését éppúgy, mint pacifikálását az MSZMP Központi Bizottsága Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának vezetője, Óvári Miklós vezényelte le Rovó Jenő KB-munkatárs segítségével – Aczél György PB-titkár tudtával és egyetértésével –, az egyetemi pártbizottság közreműködésével, a KISZ bölcsészkar végrehajtó bizottságának tagjait belekompromittálva az önfeladásba, ezzel megalázva és ellehetetlenítve őket.

Ennek ellenére a diákmozgalom nem szűnt meg. Vezetőinek és tagjainak egy része újakkal kiegészülve a már korábban megalakított, a hátrányos helyzetű középiskolai tanulókat segítő *Studium Generaléba*, a *kisfalu és tanyakutató*, a *cigánykutató*, a *munkásszállás-kutató csoportba* és a *tudományos diákkörökbe* helyezte át tevékenységének súlypontját, és az egyetemi színpadbeliekkel, valamint az Eötvös-klubbeliekkel együtt nagy aktivitással működött.¹⁵

A diákmozgalom iratanyaga nem található az ELTE Levéltárban, mutatva, hogy mit is jelentett a Kádár-rendszerben az egyetemi autonómia. De eddig az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának iratai között sem találta senki, hiszen a politikai rendőrség megrendelésre dolgozott. Ott lapult, ahol döntöttek róla, és ahol a megrendelések születtek: az MSZMP KB és a Budapesti Pártbizottság, valamint a KISZ Budapesti Bizottság archívumában,

¹³ Óvári Miklós: *Tájékoztató jelentés a Politikai Bizottság részére az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán kialakult helyzetről*. Budapest, 1969. október 21. Tu/921/6, 94–99, másolat, az első lap tetején: Szigorúan bizalmas, készült 3 példányban, 2 pld. Aczél et. Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, 288. fond, 36. csomó, 18. őrzési egység.

¹⁴ Óvári Miklós: *Feljegyzés a Bölcsészettudományi Karon tartandó kari gyűlés előkészítéséről*. Budapest, 1969. október 9, Tu/893, 2–9, másolat. Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, 288. fond, 36. csomó, 18. őrzési egység.

¹⁵ Az ELTE BTK KISZ Bizottság Tanya- és Kisfalukutató Munkacsoportjának beszámolója. *Acta Iuvenum felszabadulásunk évfordulójára*. Budapest, ELTE BTK KISZ Bizottság, 1970, 182–252; KÖNCSÖL Csaba: *Jeszenyin és a forradalom. Acta Iuvenum Lenin születésének 100. évfordulójára*. Budapest, ELTE BTK KISZ Bizottság, 1970, 52–70; BAKOS István: *Közszolgálatban (avagy egy „túlélő” köztisztviselő válogatott feljegyzései, írásai)*. Budapest, Püski, 1994, 53–82, 6–57, 70–82; TRENCSENYI László: *A kis generáció. Magyar Felsőoktatás*, 2001, 9. sz., 35–37; 2001, 10. sz., 60–62, 2002; 1–2. sz., 64–66.

amelynek iratait ma a Magyar Országos Levéltár, Budapest Fővárosi Levéltára és a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár őrzi.¹⁶

¹⁶ A Kari Gyűlés – 1969-ben titkosított – jegyzőkönyvének egyik példánya a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárban található: BBA 35. fond, 204. őrzési egység, 1–85, ELTE PB 1969/146. A másik példány pedig a Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály iratai között: Tu/1069, 216–300, másolat, 288. fond, 36. csomó, 18. őrzési egység. A bölcsészkarri pártalapszervezetek jelentésének lelőhelye: Budapest Főváros Levéltára, ELTE-archívum, XXXV.10c/1969/46, 47, 49, 51, 52, 53. őrzési egység. *Kirschner Béla ELTE PB titkár levele Rovó Jenőnek, az MSZMP KB munkatársának.* Budapest, 1969. október 1., másolat, Tu/ 893, 1; Arató Endre–Kardos József: *Feljegyzés a Bölcsészettudományi Karon tartandó kari gyűlés előkészítéséről.* Budapest, 1969. október 1., másolat, Tu/ 893, 2–4; Óvári Miklós: *Feljegyzés az ELTE bölcsészkarri gyűléséről.* Budapest, 1969. október 9., 7–9, másolat, Tu/921/3; Óvári Miklós levele Ilku Pál művelődésügyi miniszternek. 1969. október 13., másolat, Tu/921/3, 10–11; Aláírás nélküli: *Jelentés az ELTE Bölcsészettudományi Karán október 11-én lefolyt kari gyűlésről.* Másolat, Tu/921/3, 12–17; Aláírás nélküli: *Javaslat a kari gyűlés utáni teendőkre.* Budapest, 1969. október 13., másolat, Tu/921/4, 18–20, az első lap tetején: Bizalmas, készült 5 példányban. 1 pld. Aczél et., 3 pld. selejt/ezett/. Óvári Miklós: *Tájékoztató jelentés a Politikai Bizottság részére az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán kialakult helyzetről.* Budapest, 1969. október 21., Tu/921/6. 94–99, az első lap tetején: Szigorúan bizalmas, készült 3 példányban, 2 pld. Aczél et.; Aláírás és dátum nélküli: *Feljegyzés.* Láthatóan a Kari Gyűlés előtti időből származik. Másolat, Tu/921/7, 100–103; Rovó Jenő – Dr. Gombár József – Dr. Vajó Péter: *Feljegyzés az ELTE Bölcsészettudományi kari üléséről.* Budapest, 1969. október 13., másolat, Tu/ 921/7. 104–118; KISZ Központi Bizottság Egyetemi és Főiskolai Osztálya: *Feljegyzés az ELTE Bölcsészettudományi Karán kialakult helyzetről.* Budapest, 1969. október 4., másolat, Tu/921/7, 119–121; Aláírás nélküli: *Feljegyzés a BTK kari KISZ VB február 14-i / értelemszerűen: október 14-i / üléséről.* Budapest, 1969. október 15., másolat, Tu/921/7, 122–123; Aláírás nélküli: *Feljegyzés a BTK rendkívüli párttaggyűléséről.* Budapest, 1969. október 15., másolat, Tu/ 921/7, 124–131; Aláírás nélküli: *Feljegyzés a Bölcsészettudományi Kar KISZ-bizottságának 1969. október 15-i üléséről.* Másolat, Tu/ 921/7, 132–137; Kardos József–Arató Endre: *Feljegyzés a kari gyűléssel kapcsolatos problémákról,* Budapest, 1969. október 8., másolat, Tu/ 921/7, 138–140; Olvashatatlan aláírású: *Feljegyzés az ELTE Bölcsészettudományi Karán kialakult helyzetről.* Budapest, 1969. október 15., másolat, Tu/ 921/ 7, 141–143; Óvári Miklós: *Feljegyzés az ELTE bölcsészkarri gyűléséről.* Budapest, 1969. október 9., másolat, Tu/ 921/ 7, 144–146; *ELTE Bölcsészettudományi Kar KISZ Bizottságának kari szintű kiegészítő és végrehajtási javaslata az egyetem működési szabálytervezetéhez.* Budapest, 1969. szeptember 20., másolat, Tu/921/7, 164–167; *Kari Híradó, a Bölcsészettudományi Kar KISZ-bizottságának közéleti fóruma, 1969/70. tanév, 3. szám. Tájékoztató és előkészítő anyagok az okt. 11-i kari Gyűléshez.* Másolat, Tu/921/7, 168–179; Agárdi Péter: *Nyilatkozat az 1969. október 11-én megrendezett bölcsészkarri KISZ gyűlés meghívottáival kapcsolatban.* Budapest, 1969. október 13., másolat, Tu/946, 209; Agárdi Péter: *Nyilatkozat a Le Monde c. francia újság munkatársnőjének egyetemen tett beszélgetésével kapcsolatban.* Budapest, 1969. október 13., másolat, Tu/946, 210; Óvári Miklós levele Tömpe Istvánnak. Budapest, 1969. október 14., másolat, Tu/946/2, 211; Nagy Béla dékánhelyettes levele Rovó Jenőnek arról, hogy megküldi a Kari Gyűlés jegyzőkönyvét, amelynek javításait Agárdi Péter vezette. Budapest, 1969. október 22., másolat, Tu/982, 215; A Kari Gyűlés jegyzőkönyve. Másolat, Tu/1069, 216–300; Polinszky Károly művelődésügyi miniszter-helyettes levele Rovó Jenőnek arról, hogy a november 5-i megbeszélés emlékeztetőjét megküldi. Budapest, 1969. november 9., másolat, Tu/1069/2, 301; Széchy Éva (összeállította): *Emlékeztető,* Budapest, 1969. november 5., másolat, Tu/1069/3, 309–315; *Kirschner Béla ELTE PB titkár levele Óvári Miklósnak arról, hogy megküldi az 1969. november 11-i bölcsészkarri összevont taggyűlés beszámolóját.* Budapest, 1969.

IV.

1. „Az utolsó egyetemi hónapomban, 1970 tavaszán, rövid időre letartóztattak mindenféle vádak alapján, de nem telt ki belőlük egy izgatási per... Nagyon tudakolták, hogyan szerveződött a bölcsészek 1969-es Kari Gyűlése – ma már kevesen tudnak erről a gyorsan elfojtott kis demokratikus robbanásról, a hatvannyolcas Párizs és Prága magyar diákvisszhangjáról” –idézte fel Haraszti Miklós budapesti diákmozgalom-élményét tíz évvel később. A magyarországi pártállami rendszer *enfant terrible*-je, az egykori radikális mozgalmár, az 1970-es évek második felétől a magyarországi demokratikus ellenzék emberjogi aktivistája, 2004 óta az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet hivatott és szenedélyes médiaszabadság-képviselője húsz évvel később így folytatta: „a bölcsészkar gyűlés [...] ősszel, a párizsi 1968-as Assemblée Générale megkésett mása. Hadd ne térjek ki a különbségekre, például arra, milyen a KISZ égisze alatt demokráciázni. Ez már egészen tömeges kis csinálhatnék volt, az Egyetemi Színpad megtelt. Nem kevesebb, a diákhatalom lett volna a tét. A második napot már meg sem tartották, bevonultak a civil rendőrök, leszaggatták a faliújságokat, attól kezdve megint csak pecsétes engedéllyel lehetett cikket kirakni.”¹⁷

november 13., másolat, Tu/1078, 316; Szerző és cím nélkül: Tisztelt taggyűlés! kezdéssel a beszámoló, másolat, Tu/1078, 317–338; Kirschner Béla levele Óvári Miklósnak. Budapest, 1969. november 25., másolat, Tu/1148. Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, 288.fond, 36. csomó, 18. ő. e.; BTK MSZMP csúcsvezetősége: *Feljegyzés*. Budapest, 1969. május 6., ELTE PB 1969/68-3, másolat, 1–5; ELTE BTK MSZMP csúcsvezetősége: *Az 1969. szeptember 11-i vezetőségi ülés határozatai*. Budapest, 1969. szeptember 18., ELTE PB 1969/119, másolat, 1–2; Simon Endre: *Jelentés MSZMP bölcsészkar I. alapszerv 1969. október 14-én tartott rendkívüli taggyűléséről*. Budapest, 1969. X. 17., ELTE PB 1969/126/5. másolat, 1–2; *Jegyzőkönyv az ELTE BTK MSZMP VB 1969. október 20-i üléséről*. 1., *Jegyzőkönyv az ELTE PB 1969. október 28-i üléséről*. ELTE PB. 1969/133-1, 1–11; *Jegyzőkönyv a BTK 4 MSZMP szervezetének összevont taggyűléséről 1969. november 11-én*. Másolat, MSZMP ELTE 69/154-5, 1–22; *Jegyzőkönyv az ELTE Rektori Tanácsának, az MSZMP VB és a KISZ Egyetemi VB 1969. november 21-i együttes üléséről*. ELTE BP 1969/145-2, 1–26; Kaszás Tiborné levele Kirschner Béla nevében Bakos elvtársnak, MSZMP Budapesti Bizottsága Propaganda és Művelődési Osztályára. Budapest, 1969. december 15., másolat, B/PMO/740/9/XII:16, 1; Szabó Kálmán: *Hangulatjelentés*. 1969. december 15., másolat, B/PMO/740/9/XII.16, 1–3; Budapest Főváros Levéltára, ELTE arch, XXXV.10.c/1969/46, 47, 49, 51, 52, 53, ő. e. Budapest Főváros Levéltárában végzett kutatásomat Fehérné Bozsics Mária előzetes munkája tette lehetővé és könnyítette meg. Nagyon köszönöm idejét, energiáját és szívességét. Dr. Kirschner Béla, az ELTE PB-titkára, Dr. Nagy Károly, az ELTE rektora, Balogh András, az ELTE KISZ VB-titkára: *Intézkedési terv az ELTE bölcsészkarán kialakult helyzet megváltoztatása érdekében*. Budapest, 1969. november 14., másolat, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Levéltár. Magyar Szocialista Munkáspárt, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pártbizottsága, 1–6.

¹⁷ HARASZTI Miklós: *Darabér. Egy munkás a munkásállamban*. Budapest, Téka Könyvkiadó, 1989, 1–2 (Előszó 1979-ben az első magyar kiadáshoz. Magyar Füzetek Könyvei, Párizs); HARASZTI Miklós: 1969. *Beszélő*, 1999, www.beszelo3.hu . Vö. Haraszti Miklós: Kondor Laci megölte a háborút – majdnem.

2. Bakos István, az egykori diákmozgalom választott vezetője viszont huszonöt esztendővel az egyetemisták szabadságtörekvésének kirobbanása és megfojtása után így érzékeltette a spontán mozgalom pártállami félelmektől és kényszerektől való behatároltságát, a rá és társaira helyezett elviselhetetlen nyomást és a visszavonulás eltérő útjait és stratégiáit: „Amikor [...] 1969 tavaszán [...] egy rendkívül vehemens 14 órán át tartó kari KISZ-gyűlésen a párt jelöltjével szemben a bölcsészkar ifjúsága demokratikusan engem választott vezetőjévé, leváltva az addigi korrumpálódott párthű KISZ-vezetést, maga Kádár János tett látogatást – életében először és utoljára – az egyetemen és a kollégiumban. Ekkor magunk is szót válthattunk vele. Kiderült, hogy a velünk történeteket nemcsak az előző évi párizsi diáklázadással, a prágai tavasszal, hanem a magyar /gazdasági mechanizmus/ reformmal is szoros összefüggésbe hozták, s annak ellenzői Moszkvában

Élet és Irodalom, 1999/4, www.es.hu. Érdekes előzményt alkotnak és feldolgozást igényelnek azok a viták és tanulmányok, amelyek a *Tiszta Szívvel* (az ELTE alkotókörének időszaki kiadványa, amelyből összesen három szám jelent meg – az első 1964-ben, a második 1965-ben és a harmadik 1966-ban) hasábjain láttak napvilágot, és a viták a KISZ-ről és a sztálinizmusról folytak. A *Tiszta Szívvel* egy-egy példánya az ELTE Egyetemi Könyvtárában található meg. Lásd: FARKAS János: Húsz óra-húsz év. *Tiszta Szívvel. Irodalmi és kritikai folyóirat* 2. évf. (1965 szeptember), 121–130; Kis János: Közélet vagy magánélet? Sánta Ferenc az Ötödik pecsét című könyvéről. *Tiszta Szívvel* 2. évf. (1965 szeptember), 130–137; SZEKERES Péter: Forradalmi szervezet vagy hivatal? *Tiszta Szívvel*, 3–4. évf., 1966, 99–104; PAPP Anna: Levél Szekeres Péternek – KISZ-ügyben. *Tiszta Szívvel* 3–4. évf., 1966, 105–108; HARASZTI Miklós: Hozzászólás. *Tiszta Szívvel* 3–4. évf., 1966, 109–111; FARKAS János – Kis János: Válasz Haraszti Miklósnak. *Tiszta Szívvel* 3–4. évf., 1966, 117–120; BERTALAN László: Illúzió és érdek. *Tiszta Szívvel* 3–4. évf., 1966, 121–125; BENCE György: Ismeretelméleti-politikai jegyzet a bürokráciáról. *Tiszta Szívvel* 3–4. évf., 1966, 126–131; Kis János: A szektásság kérdéséhez. *Tiszta Szívvel* 3–4. évf., 1966, 132–138. Vesd össze: Kis János: Az 1956–57-es restauráció. Harminc év távlatából. *Medvetánc* 1988/2–3, 229–278. Lásd még: „Mészáros Tibor”: *Jelentés*. 3.1.2. Munkadosszié. H-47114/1. Megnyitva: 1966. X. 11. M-32974. 1–4. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Belügyminisztérium III/III/2-b. M-32974. 1–4. Vö. HARASZTI Miklós: Che hibái. *Új Írás* 1969, 12. sz., 63; HAJDÚ Ráfi: Forradalom vagy anarchia? *Népszabadság*, 1970. január 10., HARASZTI Miklós: Egy vers és értelmezése. *Népszabadság*, 1970. január 24.; HAJDÚ Ráfi: Viszontválasz, *Népszabadság*, 1970. január 24.; Open Society Archivum, 142.018, Radio Free Europe, Hungarian Situation Report/ 20 January 1970-11. 142.018 áthúzva, Haraszti Miklósnál kigyűjtve, Belügyminisztérium, Vizsgálati Osztály. *Vizsgálati dosszié Haraszti Miklós és társai ügyében*. I. kötet, *Melléklet*. Tárgy: „Új Hullám” c. irodalmi est és az ELTE BTK által készített *Lenin centenáriumi műsoranyaga*. BM III/1. 10-54084/70, V-158/402/1-2. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, BM 40-16-19/30-1, 30-2/1996; *Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1970. október 8-án tartott fegyelmi bizottsági tárgyalásról /Andor Mihály ellen/*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Levéltár 1–21; DALOS György: *Hosszú menetelés – rövid tanfolyam*. Budapest, Magvető, 1989; DALOS György: *Kommentár*. <http://www.mozgovilag.hu/2000/03/marcus.htm>; HARASZTI Miklós: *Civil kurázstól civil társadalomig. A magyar szamizdat két évtizede. A hetvenes évek 0,1 %*, <http://www.rajk.hu/haraszti.html> (2010. október 26.); DOMBI Gábor: *Zeloták és farizeusok. Gondolatok a Kádár-korszak ellenzékének korai szocializációjáról*. <http://www.infopoly.info/study/zelo.html> 2004 (2010. október 26.) óta lásd még: The Organization for Security and Co-operation in Europe, www.osce.org. Továbbá: http://hu.wikipedia.org/Haraszti_Miklos (2010. október 26.).

készültek nagy támadásra. Kádár János a látogatás után Moszkvában még nyugodtan mondhatta, hogy tapasztalata szerint a lázadó magyar ifjúságot nem a szocializmus megdöntésének, hanem jobbításának szándéka vezérli. Ám amikor mi ősszel [...] hozzáláttunk programunk megvalósításához, rövidesen szembetaláltuk magunkat előbb az egyetemi és fővárosi KISZ, majd a KISZ KB és az MSZMP KB vezetőivel, s új fórumunk, a Kari Gyűlés október 11-i ülését követően olyan tortúra kezdődött el, amelynek során fölfüggesztették a kari KISZ Bizottság tevékenységét, betiltották lapunkat, a Kari Híradót, rendszeres kihallgatásokkal s a KB tagok által tartott kötelező konzultációkkal, jelentések készíttetésével igyekeztek kifárasztani bennünket. Engem azzal vádoltak szűkebb körben, hogy külföldi imperialisták hálójába került polgári elemekkel szövetkeztem, Nagy Imrét és Dubčeket követem, míg másokat a hátam mögött azzal riogattak, hogy egy narodnyik nacionalista ravasz paraszt eszközévé váltak. Sajnos néhány kiváló társam – Könczöl Csaba, Kovács András, Demeter Júlia és mások – nem bírták elviselni ezt az emberpróbáló gyötretést, és látványosan lemondtak. Magam úgy voltam vele, hogy ha a Kar ifjúsága egy évre választott, nekem egy évig viselnem kell e tisztelet, még akkor is, ha ez időközben keresztté változott. A nehézségek elviselésében sokat köszönhetek társaimnak és néhány pártfogó tanárunknak, akik mellénk álltak. Ilyen körülmények között – tevékenységünk felfüggesztve – álltunk át vezetőtársaimmal a kari KISZ-élet szervezése helyett a társadalomra nyitó közösségépítő munkacsoportok működtetésére, a különféle kulturális programokra, egyenesedhettünk föl lassan az iszonyú politikai nyomás alól, s adhattuk át jó egy év múltával, viszonylag konszolidált körülmények között helyünket az újonnan választott vezetőségnek.”¹⁸

¹⁸ BAKOS István: *Közszolgálatban (avagy egy „túlélő” köztisztviselő válogatott feljegyzései, írásai)*. Budapest, Püski, 1994, 56–57. Gergely András szóbeli visszaemlékezése szerint ekkor katonai behívóval is zsarolták Bakos Istvánt és több társát. Bakos Istvánnak sohasem volt lehetősége arra, hogy kiszakadjon a hivatalnoklét szorításából, írásait csak a rendszerváltás után tudta megjelentetni, Vekerdi Lászlóval a *Magyarország felfedezése* szociográfiai sorozatba közösen készített *Kutatómunkások* című – egykor tabudöntő – kötetét akkor sem. Sokan vagyunk, akik szeretettel és hálával emlékszünk akkori apaszerepére, a kislalu- és a tanyakutató csoportban átélt élményeinkre, közösségépítő tevékenységére, későbbi tudománypolitikai próbálkozásaira, segítségére. A levéltári forrásokból az derül ki, hogy az embertelen nyomásnak is különböző szintjei voltak. Könczöl Csabát és Kovács Andrást 1970 tavaszán beidéztek a politikai rendőrség épületébe, és eljárást indítottak ellenük, amely végül nem perrel, hanem rendőrhatalósági figyelmeztetéssel zárult: Belügyminisztérium III/1. 10-54084/70. számú vizsgálati dosszié Haraszti Miklós és társai ügyében. I. kötet. „A nyomozás kezdetének időpontja: 1970. V. 18, befejezésének időpontja: 1970. VI. 12.” V-158/402/1. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 40-16-19/30-1/96; Baranyai György levele Nagy Károly rektornak arról, hogy Könczöl Csabát rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették. Budapest, 1970. július 8., Belügyminisztérium. Szigorúan titkos. 1–2; Galla Endre – Molnár József – Máta Mária: *Jegyzőkönyv Könczöl Csaba pártfegyelmi tárgyalásáról*. Budapest, 1970. szept. 24. 1. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Levéltár. A két tehetséges ember a pártállam idején – nyilván

3. Trencsényi László, a diákmozgalom egykori tisztségviselője, az akkori politikai és tudományos közélet megújításának józan, mérséklő, kompromisszív alakítója, a demokratikus pedagógiai szocializáció magyarországi úttörőinek egyike hét éve egy háromrészes cikkben idézte fel és értelmezte a diákmozgalom történetét, szereplőit és kontextusát. Megjelenítette és áttekintette a diákmozgalom szellemi környezetét, helyszíneit, programját, szakaszait és a mozgalom tisztségviselőinek dilemmáit, a Kari Gyűlés hatáskörének eltérő értelmezéseit. „Látható volt-e előre, hogy ez az új szervezeti forma lesz a legitimitás ütközőpontja? Hogy a bürokratikus centralizmus – demokratikus centralizmus – közvetlen demokrácia elvi, teoretikus vitái mögött e rendezvény értelmezése zajlik? [...] A diákélet és a mozgalmi élet egybefonódása vagy kettéválasztása többször felvetett kérdése volt az ifjúsági szervezetnek és az irányításnak. A pártállam modelljének nyilvánvalóan alapvetően az »egyes mechanizmus« felelt meg: azaz nem tanuló-i-hallgatói – tágítva a dimenziót: állampolgári – jusson jár az önkormányzat, hanem a jól és a párt által többé-kevésbé közvetlenül irányított szervezet játssza el – fegyelmezetten, a hatalom iránti empátiával – az érdekképviselő szerepét, az ún. kettős mechanizmusban egy dolog a szervezet, mely a maga szabályai szerint igazgatja önmagát, de ettől független hallgatói érdekérvényesítés is érvényesül. A Kari Gyűlés eredeti modelljében nyilvánvalóan az utóbbi szándék munkált, mondhatni a párt és az állam szétválasztása, profán szekularizáció terve, legalábbis provokációja. A Bakos vezette VB – Bakos többedmagával a vezetőségben párttag volt – kereste azt a kompromisszumos formulát, mellyel még megőrzi legitimitását választói előtt, de mellyel nem kockáztatja létét, nem hívja ki maga ellen a hatalom szigorát. Ebből a helyzetből lett aztán – ez így szokott lenni – az a súlyos botrány, melyben voltaképpen mindkét féltől súlyos sebeket kapott. [...] [A Kari Gyűlésen] újra megmérkőztek a szervezeti elképzelések, az a »népfrontos« idill, mely a választások hajnalát jellemezte, csaknem széjjelfoszlott. Izgatott ki- s berohangálások az Egyetemi Színpad sötét nézőterén, a rádióriporter kitessekelése, a terembe lépők szigorú ellenőrzése – nem jöttek-e véletlenül »fertőződni« (vagy éppen fertőzést terjeszteni) más felsőoktatási intézményből – mind-mind az eseménynek önmagán túlmutató tétjére utalt. A dékán drákói szigorral ragaszkodott a 14 órás berekesztéshez. [...] Dolgavégezetlen, frusztráltan széledt széjjel a több mint 300 ember, egyes testületek – különböző helyiségekben saját üléseseikbe kezdtek. Estére a KISZ-irodán – együtt ülünk, s érzékeltük az eseményeket, hol kompromisszumkészségünket, hol ennek

a rendőrhatalom figyelmétől korántsem függetlenül – nem kerülhetett sem egyetemi oktatói, sem tudományos kutatói státuszba. Könczöl Csaba, az orosz szimbolizmus kiváló szakértője, majd igazságkereső újságíró a rendszerváltás után meghalt. Kovács András, aki a diákmozgalom után a samizdat irodalom megteremtésében szerepet játszott, szociológus, egyetemi tanár lett.

hiányát kárhoztattuk növekvő büntudattal – a kari MSZMP-szervezet képviselője is megjelent, felolvasta határozatukat, mely szerint ezután a kari KISZ-bizottság minden összejövetelét, melyet nem jelent be előzetesen a pártszervezetnek, s oda nem engedi be (!) képviselőjét, illegálisnak tekint, és haladéktalanul feloszlát. A VB túlélésre játszott. Stílis bravúrral olyan értékelést fogalmazott és adott közre, mely a formális logika szabályai szerint megint csak mindkét felet – értsd saját (választó) tömegeit, s a felettes hatalmát is kielégíti. Nyilvánvalóan »tragikai vétsége« az volt, hogy elhitte: lehet így taktikázni.”¹⁹

V.

A Kari Gyűlést berekesztő dékán, Székely György szerint: „egyesek olyan demokratizálást akarnak a Karon, mint a nyugati egyetemeken. (Az egyik felszólaló pl. svéd mintára hivatkozott). Szükség van javítani az oktatómunkát, de nem nagygyűléseken és nem anarchiával. [...] A Kari Gyűlés nem volt demokratikus, mert a résztvevők döntő többsége hallgatott és csupán 10-15 ember beszélt 6 órán keresztül. Helyteleníti azt a követelést, hogy a hallgatók irányítsák az Egyetemi Színpad és az Eötvös Klub munkáját, mert ez az állami irányítást és koordinációt veszélyeztetné.”²⁰

„Elvi, politikai szempontból lényegesnek tartjuk, hogy sem az ELTE, sem más felsőoktatási intézményekben nem szabad, hogy megtorpanás következzen be az egyetemi demokratizálódási folyamatban, a hallgatói önállóság, a KISZ jogkörének növekedésében. A történelekből viszont tanulnunk kell: többek között azt, hogy a demokratizálódást sem szabad a spontaneitásra bízni, hanem felülről kell szervezni, előkészíteni és irányítani, tudatos koncepció alapján” – írta *Feljegyzés az ELTE Bölcsészettudományi Kari üléséről* (nyilván gyűléséről) címmel készített helyzetértelmezésében 1969. október 13-án Rovó Jenő, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának munkatársa, Dr. Gombár József és Dr. Vajó Péter, a KISZ KB titkárai.²¹

„Igenis az arisztokrácia számára akarom fenntartani a befolyást a törvényhozásban, kizárva mindazokat, kiket a bölcs törvény, minthogy arra még most

¹⁹ TRENCSENYI László: A kis generáció 1–3. *Magyar Felsőoktatás*, 11. évf. 2001, 9. sz., 35–37; 2001, 10. sz., 60–62; 12. évf. 2002, 1–2. sz., 64–66. Idézet: TRENCSENYI 2002, 1–2. sz., 64–65.

²⁰ Aláírás nélkül: *Feljegyzés a BTK rendkívüli párttaggyűléséről*. Budapest, 1969. október 15., másolat, Tu/ 921/7. 124–131, idézet: 124–125. Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, 288. fond, 36. csomó, 18. ő. e.

²¹ Rovó Jenő–Dr. Gombár József–Dr. Vajó Péter: *Feljegyzés az ELTE Bölcsészettudományi Kari Gyűléséről*. Budapest, 1969. október 13., 10., 921/7, 113. Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, 288. fond, 36. csomó, 18. ő. e.

alkalmatlanok, mindeddig kizár. [...] Igenis gyámság alatt akarom tartani a tömegeket, s kereken kimondva, zabolázni is; ellenben igazságos igazgatás által anyagi jólétüket előmozdítani; értelmi haladásukat is ápolni, de nem a keresetre szánandó és erre szükséges idejüket elvesztegettetni arra, hogy valamiben részt vegyenek, mit nem ismernek, mit nem kívánnak, s mire nem képesek, t.i. az együtt uralkodásra. [...] Anyagi jólétet akarok nekik minden tekintetben biztosítani a nyilvános élet gondjai nélkül. [...] Felruházott bennünket, az arisztokratákat alkotmányos állásunk a hatalommal, hogy azok javáról gondoskodhassunk, kik a sors mostohasága által, mindenütt széles e világon, függésben vannak, t.i. a szegények, a nép, a tömegek. Kötelességünk, hogy azok gyámjai és védői legyünk, a kényszerítés, igazságtalanság és szerfeletti terheltség, de egyszersmind a demagógok általi csábítás ellen is, kik őket kárukkal vétkes céljaikra akarják használni.”²² Az idézet nemcsak stílusában tér el az előző kettőtől. 127 évvel korábban vetette papírra és nyomtattatta ki szerzője saját és ellenfele pozícióját meghatározva. A szerző Sztáray Albert konzervatív arisztokrata volt, aki véleményét Kossuth Lajossal szemben fogalmazta meg.²³ Az arisztokraták-tömegek, az urak-szolgák, a kormányzók-kormányzottak szembeállítás szokatlanul nyílt megfogalmazását meghatározó konzervatív paternalista állam- és társadalomszemlélet mégis rokonítja az előző két idézet 1969-ben fogalmazó szerzőivel.

Mintha csak a Kari Gyűlés betiltóinak válaszolt volna – holott nem ismerhette a szigorúan bizalmas iratot – Járó Katalin pszichológus, a bölcsészkar filozófus-pszichológus-pedagógus pártalap szervezeteinek másnapi taggyűlésén: „Az ismertetett állásfoglalásból, illetve határozatból a kari gyűlés leállítása és tovább nem folytatása érződik. Szerinte ez mindennél károsabb lenne, pedagógiailag lehetetlennek tartja. Valóságos problémák miatti feszültség van a hallgatókban, és ezekkel foglalkozni kell. Védte a KISZ VB vezetőit, mindenekelőtt Bakost, azzal az indoklással, hogy tapasztalatlanok, és nekik is lehetőséget kell adni arra, hogy tanulják és megtanulják a demokráciát. Kérdésesnek ítélte meg a beszámoló azon megállapítását, amely egyoldalúan csak a hallgatók részéről veti fel a bizalom hiányát. Szerinte ez nem ilyen egyoldalú. Indokolatlan félelmünkről szólt; megfogalmazása szerint „félünk, ha a hallgatók csoportosan együtt vannak”²⁴

²² Gróf SZTÁRAY Albert: Nagymihályi levelek I. Háziadó. *Világ*, 1842. január 8. Nyomtatásban: DÉNES Iván Zoltán: *Liberális kihívásra adott konzervatív válasz*. Budapest, Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, 2008, 74–76. (Eszmetörténeti Könyvtár 11.)

²³ Gróf SZTÁRAY Albert: Háziadó I–II. *Világ*, 1842. április 13., 16.; [Kossuth Lajos]: *Nehézségek. Pesti Hírlap*, 1842. április 17.; *Ismét és ismét adó. Pesti Hírlap*, 1842. április 24.

²⁴ Aláírás nélkül: *Feljegyzés a BTK rendkívüli párttaggyűléséről*. Budapest, 1969. október 15., másolat, Tu/921/7. 124–131, idézet: 127. Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irrattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, 288. fond, 36. csomó, 18. ő. e.

B. Mészáros Vilma irodalomtörténész a történészek és magyarosok alapszervében hasonló véleményt fejtett ki: „Hosszabb felszólalásra készültem, de úgy látom, nem ez a fórum lesz az, amely a tanulságokat levonja. Elekes [Lajos] elvtárs hozzászólásából kiemelném, hogy helyes, hogy nem csinál hamis történelmi analógiákat. A spontaneitás, naivitás, amit szemére vetünk a fiataloknak, abból is ered, hogy egy rendkívül erős közöny-falat kellett áttörni, és úgy érezték, hogy a spontaneitás segít ebben. Szó esett arról, hogy az alapszervi gyűléseken mennyire szálltak vitába a helytelen nézetekkel. Azt mondhatom, hogy sehogy, mert ezek fel sem merültek. A KISZ-vezetőség első lépése az volt, hogy megpróbálja áttörni azt a gondolatot, hogy nem érdemes semmit sem csinálni. A bajok onnan erednek, hogy hosszú évek óta lappangó kérdések felszínre kerülnek. Ez az egyetem humán, és nincs a világnak olyan ügye, ami ne vetődne fel, de meg kell tanulni vitázni. Állandóan olyan helyzetben vagyunk, hogy vigyázni kell a demagóg hangokkal, de meg kell tanulni, hogy ha megkérdezik az embereket, nem mindig mondják azt, amit hallani szeretnénk. Egy történelmi távlatban el kell készülnünk, hogy megtanuljunk vitázni.”²⁵

A filozófus-pedagógus-pszichológus pártalapszervezet titkára, Simon Endre filozófiatörténész tudathasadásos jellegű választ adott az alapszervében felszólalóknak: „Válaszában egyértelműen foglalt állást: a demokratizmus nem azonos a spontaneitással és az egyetemi demokratizmus kiszélesítése nem az egyetemi autonomizmust célozza meg, hanem a szocialista egyetemmé válást. Simonovits [István]nének válaszolva nyilvánvalóan minősítette, hogy egyetemen kívüli hatások is érik a hallgatókat, ezt tükrözi Dénes elvtárs hozzászólása is, akinek terminológiája Hegedűstől [András] származik. Létezik „beprogramozottság” is, amely ráadásul a tudománypolitika terminológiájával a tudománypolitika lényege ellen lép fel. Vitába szállt Farkas Endrével a kommunista szakemberképzés megkérdőjelezésében. Utalt arra, hogy a jegyzőkönyvbe való betekintésre nyilván mód lesz, de ezt össze kell egyeztetni azzal, hogy a kari gyűlés nem kaphat teljes nyilvánosságot. [...] Nem volt ilyen egyértelmű azoknak a hozzászólásoknak a megítélésében, amelyek a helytelen vélemények, nézetek nyilvánosságát követelték. Ellenkezőleg: velük egyetértően azt hangsúlyozta, hogy »bizonyos nézeteknek is meg kell jelenniük [a baj az, hogy nem jelentek meg válaszok]«. Rovó [Jenő] elvtárs felszólalt és helytelenítette a nagyon is tág megfogalmazást, amelybe minden belefér; azok a szélsőséges nézetek is, amelyek miatt és ellen született meg az ismertett állásfoglalás, illetve határozat.”²⁶

²⁵ *Jegyzőkönyv a BTK 4 MSZMP szervezetének összevont taggyűléséről 1969. november 11-én.* Másolat, MSZMP ELTE 69/154-5, ELTE arch, másolat, 1–4, 3. Budapest Főváros Levéltára, XXXV.10.c/1969/49.

²⁶ Aláírás nélkül: *Feljegyzés a BTK rendkívüli párttaggyűléséről.* Budapest, 1969. október 15., másolat, Tu/921/7. 124–131, idézet: 130–131. Magyar Országos Levéltár, Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Irattára, MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály, 288. fond, 36. csomó, 18. ó. e.

S itt hadd szólaljon meg az egykori Dénes elvtárs, akkor IV. éves filozófia-történelem szakos hallgató.²⁷ Simon Endre egészen kiválóan képzett filozófiatörténész volt. Ógörög tudását és naprakész tájékozottságát a modern nemzetközi filológiai és filozófiai szakirodalomban valamennyien tiszteltük, akik Platón- és Arisztotelész-szemináriumain részt vettünk. Furcsa volt, hogy ha állásfoglalásra került sor az órán szakkérdésekben, valamelyik szovjet tekintélyt idézte ahelyett, hogy a saját véleményét mondta volna. Azután nyilvánvalóvá vált: az agresszorral való azonosulási félelem miatti jeleket tapasztaltuk nagyra becsült tanárunkon, ahogy fenti válasza is a tanítványait védő tanár és az agresszorral való azonosulás együttes jeleit mutatta. Egyik legtehetségesebb évfolyamtársunkat, Steiger Kornélt ő indította el pályáján. Talán megkockáztathatom azt a véleményt, hogy a félelem szülte alkalmazkodás, a megfelelés kényszere visszahatott rá: bénította alkotóképességét, talán ebbe betegedett bele, és szerepet játszott abban, hogy 52 évesen meghalt: behalt abba, hogy nem volt szabad.

VI.

Bibó István két évvel később kezdte magnóra mondani *Az európai társadalomfejlődés értelme* című gondolatmenetét – néhai Berki Róbert kiváló angliai kollégánk szerint magnum opusát – arról, hogy az egymás létéből és a merev szembenállásából táplálkozó oligarchikus kapitalizmus és egypártrendszerű kommunizmus kölcsönös ellenségképével és a hatalomtechnikai, technokrata és forradalmi romantikus mítoszokkal szemben milyen jövőképet tart kívánatosnak. Olyat, amely a személyes és a személytelen uralom felől a hatalom humanizálása, szolgáltatássá szelídítése, a kölcsönös szolgáltatások társadalma, az uralom nélküliség felé mutat. Ebben az összefüggésben kitért a nyugati és a keleti diákmozgalmak különbségére is. Szerinte: „A szocialista országokban föllépő diákmozgalmak hallatlanul erős szabadságigénye, humanitása és erkölcsi mélysége, programjának a konkrétsága onnan van, mert ezekben az országokban a szabadságintézményeknek a technikai működése rengeteg dőcögővel kísért valami; tehát ezekben az országokban a valóságos szabadságintézmények:

²⁷ „Dénes elvtárs” ebben az időben már korántsem a „van-e elidegenedés a szocializmusban?”, az optimalizáció-humanizáció és a marxizmus reneszánsza vitákra figyelt, hanem Bibó István esszéit olvasta a felfedezés és a felszabadulás szenvedélyével. Mindazokat a készségeket pedig, amelyeket a filozófiatörténeti szövegelemzések során elsajátíthatott, ekkor Szekfű Gyula liberalizmuskritikája megértésére és viszonyítására, a feldolgozására fordította, amelynek eredményei: *A liberalizmus kategóriája Szekfű Gyula eszmerendszerében*. Szakdolgozat, Budapest, 1970 (feltehetően megtalálható az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Irattárában), *Magyar tudós metamorfózisa. Szekfű Gyula szemléletalakulásának iránya pályafordulóján*. Bölcsészdoktori értekezés, Budapest, 1972 (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Kd 3403), A „realitás” illúziója. Szekfű Gyula pályafordulója. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.

a hatalmak elválasztása, a bírói függetlenség, a szabad választások, a sajtószabadság olyan reális követelmények, hogy ezekben az országokban a háborgó diákoknak van módjuk reális intézményeket követelni.”²⁸

Bibó István – aki nem valószínű, hogy akkor hallott a budapesti bölcsészkarri diákmozgalomról – értelmezése abba az irányba mutat, amelybe az 1968-as varsói és a prágai egyetemi mozgalmak dokumentumai, Adam Michnik, Jacek Kuroń, Karol Modzelewski és Iván Sviták állásfoglalásai.²⁹ A közép- és kelet-európai, az 1968-as lengyelországi, csehszlovákiai diákmozgalmak és az – idáig sokak számára ismeretlen – 1969-es budapesti diákmozgalom hasonlósága, közös feladataik, dilemmáik és kifutásuk felé.

²⁸ Bibó István: *Válogatott tanulmányok I–IV.* (Vál. HUSZÁR Tibor – Ifj. Bibó István.). Budapest, Magvető Kiadó, 1986–1990, III. köt., 7–123. Idézet: 93. Vö. BALOG Iván: *Politikai históriák Közép- és Kelet-Európában. Bibó István fasizmusról, nacionalizmusról, antiszemitizmusról.* Budapest, Argumentum – Bibó István Szellemi Műhely, 2004; KOVÁCS Gábor: *Az európai egyensúlytól a kölcsönös szolgáltatások társadalmáig. Bibó István, a politikai gondolkodó.* Budapest, Argumentum – Bibó István Szellemi Műhely, 2004; TÓTH-MATOLCSI László: *Műhely a lehetetlenséghez. Kapcsolódási pontok Bibó István és Ravasz László életművében.* Budapest, Argumentum – Bibó István Szellemi Műhely, 2005; TRENCSENYI Balázs: *A politika nyelvei. Eszmetörténeti tanulmányok.* Budapest, Argumentum – Bibó István Szellemi Műhely, 2007 (Eszmetörténeti Könyvtár 2, 3, 4, 7).

²⁹ KENDE Tamás: *68-as új és régi baloldal Kelet-Európában.* Előadás a Szegedi Társadalomtudományi Szakkollégium és az MTA Szegedi Akadémiai Bizottsága Filozófiai és Történettudományi Szakbizottsága 68-as konferenciáján 2008. április 17-én (kézirat).

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996) . . .	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szojka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznay Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967)	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967)	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

<i>Studia Germanica</i>	923
Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist": Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii	925
Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge und das Eötvös-Collegium	928
August Stahl: „Schlussstück”. Rilkes Sicht und Deutung des Todes	944
Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert	962
Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii	967
András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen Schlacht des Jacob Vogel	975
Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung. Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen	982
Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen Übersetzer-Kollegiums	997
Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.” Interkulturalitätin Márton Kalász’ Lyrik	1006
<i>Studia Slavica</i>	1021
Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii	1023
Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010	1025
Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step’ und Willa Cathers My Ántonia	1032
Wolf Schmid: Eventfulness and Context	1052
<i>Studia Classica</i>	1065
Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii	1067
Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism	1069
Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen	1076
P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription	1084
<i>Artes</i>	1093
Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941)	1095
Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László	1100
Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról	1119
Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete	1137
Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros?	1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukovényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia